

Els inicis de l'obra cultural de la Caixa

Bibliotecàries, polítics, intel·lectuals i banquers al servei de la cultura i del progrés

La liquidació de l'obra de la Mancomunitat, a conseqüència del cop militar del general Primo de Rivera, i la coincidència de persones i voluntats en l'ideal d'una Catalunya culta i forta destil·là una petita història local i familiar que avui presentem.

ROSA MARIA GIL TORT > TEXT

El 29 de juny de 1923, diada de Sant Pere, Santa Coloma de Farners va viure un dia de festa gran amb la inauguració a la Casa Bofill del que la premsa va anomenar «les Obres Socials de la Caixa de Pensions i d'Estalvis». Entre altres serveis, s'inaugurà la primera biblioteca de la Caixa a Catalunya, com a adhesió al projecte cultural de la Mancomunitat. La crònica que en publicà el *Diari de Girona* el dia 3 de juliol ens ofereix informació poc coneguda del fet i de les circumstàncies.

La creació de la xarxa de biblioteques populars de la Mancomunitat el 1915 va ser un dels puntals de l'acció cultural. El 1915 es va crear l'Escola de Bibliotecàries, i el 1922 ja hi havia vuit biblioteques a Catalunya: Valls, Sallent, Olot, les Borges Blanques, Canet, el Vendrell, Pineda i Figueres. El 1920 es va crear la Xarxa de Biblioteques Populars, que tot i que funcionà fins a

FONS LA CAIXA. CESSIÓ TERESA MIÑET

la guerra, va viure una clara davallada a partir de 1923. Els pressupostos minvats i la brevetat del període varen fer impossible el desplegament somniat. Aleshores va caldre buscar alternati-

El 29 de juny de 1923, un parell de mesos abans del cop d'estat de Primo de Rivera, la Caixa de Pensions inaugurà la seva primera Biblioteca i Casa de Cultura a Santa Coloma de Farners

<< La Casa Bofill, al centre de Santa Coloma, el 1923 va esdevenir Caixa, parc del Bon Mot i Biblioteca.

ves, com ara l'adaptació de locals ja existents i el concurs d'entitats privades. És el cas de la Caixa de Pensions, que el 1923 va prendre el relleu.

El seu fundador, Francesc Moragas, se sentia molt vinculat al projecte de la Mancomunitat perquè n'era conseller adjunt al Consell Permanent. Les biblioteques de les caixes, si bé asseguraven una certa continuïtat del projecte, també rebaixaven la voluntat d'una xarxa unitària. Tot i això, es procurà que noves

biblioteques de la Caixa seguissin un model de gestió i d'instal·lacions proper. A la pràctica, la Caixa de Pensions decidia la ubicació de les noves biblioteques atenent la voluntat de reforçar la presència en el territori, combinant la part comercial amb l'obra cultural, perquè les biblioteques eren vistes com la millor carta de presentació. Aquesta tria no desdium de l'acció benefactora, que va portar que, en molts pobles, l'única biblioteca existent fins a la democràcia fos la de la Caixa.

L'obra social de la Caixa de Pensions

La Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i Balears, fundada el 1904 per Francesc Moragas, destinava una part dels beneficis a obres socials. Primerament es feien obres benèfiques, com els premis a l'estalvi. Més endavant sorgiren els homenatges a la vellesa i, en la mateixa línia, l'any 1920, la Caixa va assumir l'Empar de Santa Llúcia, destinat a l'acolliment i a l'educació de nenes cegues. El 1921 s'implicà en la lluita contra la tuberculosi i en l'Institut Català de Cecs. El 1923 va signar un conveni amb l'Institut de la Dona que Treballa, que també acollia la Biblioteca Popular de la Dona, creada el 1909.

Tot aquest desplegament escenifica la resposta de l'entitat financera a l'interès de la societat catalana per la cultura i la formació, en un ambient noucentista que unia els dirigents polítics, els alts càrrecs econòmics i els representants de la burgesia, especialment la barcelonina. Les connexions entre la Mancomunitat i la Caixa eren evidents, tant per coincidència de persones com per concurrència de interessos. La simbiosi va donar els seus fruits en un moment en què el projecte de la Mancomunitat trontollava i la Caixa projectava expandir-se tant en oficines com en l'abast de la seva obra social.

Neix l'obra cultural de la Caixa

Un seguit d'esdeveniments varen conduir al fet que, el 29 de juny de 1923, un parell de mesos abans del cop d'estat de Primo de Rivera, la Caixa de Pensions inaugurés la seva primera Biblio-

ARXIU COMARCAL DE LA SELVA

FUNDACIÓ RAFAEL MASÓ

FUNDACIÓ RAFAEL MASÓ

teca i Casa de Cultura a Santa Coloma de Farners. L'elecció de la capital de la Selva responia a les relacions que unien Francesc Moragas amb mossèn Ricard Aragó Turon, més conegut com a Ivon l'Escop. Natural de Santa Coloma de Farners, era el tercer de set germans, fills de l'advocat Manel Aragó Ros. Pre-

<< A dalt, inauguració de la biblioteca, el 29 de juny de 1923. A baix, foto de Ricard Aragó (Ivon l'Escop) i de Montserrat Aragó.

La culminació del projecte va arribar quan, el 2 d'abril de 1922, Francesc Moragas i Ricard Aragó arribaren a un acord per incorporar la Lliga a l'Obra Cultural de la Caixa, amb el nom de l'Obra del Bon Mot

ocupat per la puresa de la llengua catalana i sobretot per la lacra de la blasfèmia, el 1908 havia fundat la Lliga del Bon Mot per combatre el malparlar a través de campanyes entre la població. Com a capellà, celebrava misses on acudien els hostes del balneari Termes Orion, entre els quals hi havia el mateix Francesc Moragas, i també la senyora Clara Noble, esposa de Joan Maragall. El que va començar com a obra filantròpica d'un capellà va prendre volada a partir de l'adhesió dels intel·lectuals, que conegueren la iniciativa i en feren ressò a la premsa. La culminació del

<< Sala de lectura de la Biblioteca de Santa Coloma Arxiu Comarcal de la Selva. A la dreta, Concepció Geronès Vilardell, primera bibliotecària de Santa Coloma.

projecte va arribar quan el 2 d'abril de 1922 Francesc Moragas i Ricard Aragó arribaren a un acord per incorporar la Lliga a l'Obra Cultural de la Caixa, amb el nom de l'Obra del Bon Mot. Amb aquesta aliança, la Caixa es feia amb un potent actiu en la seva nova àrea cultural, creada a principis del 1922, i Ivon l'Escop aconseguia els recursos i la difusió que necessitava per a la Lliga del Bon Mot. Tres mesos després de signar el conveni, el dos de juliol de 1922, aquest s'escenificà en un acte en pro de la defensa de la llengua al Cercle Colomenc. Hi van intervenir Joan Ventosa i Calvell, exministre i diputat a Corts; Francesc Moragas, director general de la Caixa; Santiago Masó i Valentí, exdiputat a Corts; i Ivon l'Escop, entre d'altres. La cultura i l'obra social, canalitzades per La Caixa, esdevenien matèria estratègica, i Santa Coloma era l'escenari triat.

Un equipament cultural i social

El que la Caixa va inaugurar aquell 29 de juny de 1923 a l'antiga Casa Bofill, adquirida com a seu de La Caixa el 1919, era molt més que una biblioteca. Pel relleu que li donà la premsa, la personalitat dels assistents i la descripció dels equipaments, s'hi va materialitzar una aliança del poder econòmic polític i cultural que assegurava la continuïtat

de l'esperit de la Mancomunitat en els aspectes més sensibles de cara a la població. Concretament, la crònica descriu que es van inaugurar L'Institut de la Dona que Treballa, el Parc del Bon Mot, la Casa de Cultura i la Casa Social de Repòs i Esbarjo. L'Institut de la Dona que Treballa, que ja funcionava a Barcelona i a Girona, es tractava d'una organització destinada a «facilitar a les dones d'estaments populars els avan-

La direcció de la nova biblioteca fou encomanada a Concepció Geronès, jove bibliotecària diplomada el 1922, qui va implementar el model de les biblioteques populars de la Mancomunitat en la nova institució de la Caixa

FAMÍLIA NEL·LÓ BLASI

tatges del socors mutu, acolliment en la Casa de Família de Barcelona, borsa de Treball i la revista *Vida Femenina*». El Parc del Bon Mot, concreció material de l'obra de Ricard Aragó, consistia en l'obertura al públic dels jardins de la Casa Bofill, com a parc cultural. La Casa de Cultura englobava la primera biblioteca de l'entitat i un seguit de sales per acollir xerrades i cursos. Finalment la Casa Social de Repòs era una residència per a beneficiàries dels serveis socials de la Caixa.

La biblioteca i les bibliotecàries

La direcció de la nova biblioteca fou encomanada a Concepció Geronès Vilardell, jove bibliotecària diplomada el 1922, qui va implementar el model de les biblioteques populars de la Mancomunitat en la nova institució de la Caixa. Concepció Geronès havia nascut a Santa Coloma de Farners el 1894 i residia a Barcelona, fet que li obrí la possibilitat d'estudiar a l'Escola. Es va estrenar com a bibliotecària a Santa Coloma, tot i que un any més tard va traslladar-se a Barcelona per treballar en la recentment inaugurada Secretaria de Biblioteques de La Caixa, organisme creat per l'entitat per coordinar la creixent xarxa de biblioteques pròpies. El 1928, Concepció Geronès deixà el càrrec per casar-se. Va ser subs-

tituïda en la Secretaria per Josefina Coll i Alentorn. La Secretaria depenia directament de Francesc Moragas, i va néixer per coordinar la creació i manteniment de les biblioteques, gestionar l'equip humà i portar la direcció tècnica dels centres. També catalogava els llibres destinats a les biblioteques. Es tractava d'un ens paral·lel a la Xarxa de Biblioteques Populars. El 1931 va esdevenir Institut de Bibliotecàries amb 19 professionals diplomades, seguint el model de les reunions de bibliotecàries de la Mancomunitat.

Germanes i cosines al davant de la Biblioteca de Santa Coloma

La partida cap a Barcelona de Concepció Geronès el 1925 va fer que ocupés la plaça vacant Montserrat Aragó Turon, germana de Ricard Aragó, un dels promotors de l'obra. Montserrat, nascuda a Santa Coloma el 1900, no tenia el títol de bibliotecària, i a hores d'ara ignorem la seva formació, tot i que la seva residència entre Barcelona i Santa Coloma, per motius familiars i professionals del pare advocat, li asseguraren un nivell cultural suficient. Probablement va estudiar batxillerat, fet que la devia fer bona per exercir el càrrec. Si bé totes les bibliotecàries de la Mancomunitat havien de ser diplomades de l'Escola, en el cas de La Caixa aquest

<< La Casa Bofill al centre de Santa Coloma, actualment. A l'esquerra, assistents al Curs de Català a la Biblioteca, el 1926.

no era un requisit imprescindible. L'Escola feia pocs anys que atorgava títols, encara no hi havia prou diplomades per cobrir totes les places i les noves promocions se solien col·locar en les biblioteques populars. Davant la manca de professionals, la Caixa va optar el 1925 per crear la Secretaria de Biblioteques com organisme coordinador i alhora centre de catalogació de tots els materials. La tasca a la biblioteca consistia en la gestió diària i el servei als lectors, sense préstec. És per aquestes raons que algunes de les bibliotecàries eren noies amb un cert nivell cultural, com ara batxillerat o magisteri. Aquest va ser el cas de Montserrat Aragó Turon, que va estar al front de la biblioteca tan sols un

La partida cap a Barcelona de Concepció Geronès el 1925 va fer que ocupés la plaça vacant Montserrat Aragó Turon, germana de Ricard Aragó, un dels promotors de l'obra

any. Més tard la retrobem a Cardona del 1940 al 1946, i la seva darrera destinació coneguda fou Banyoles, on es va jubilar el 1964. A Santa Coloma va ser substituïda per la seva cosina Pilar Noguera Aragó, que tampoc era titulada tot i que havia fet les proves d'accés a l'Escola. Pilar va romandre nou anys a Santa Coloma i va deixar el càrrec el 1934 per anar a obrir la Biblioteca de l'Institut de la Dona que Treballa al carrer Rosselló de Barcelona, inaugurada el 18 de novembre de 1934. Fou substituïda per la seva germana gran, Montserrat Noguera Turon, que va estar al front de la biblioteca de Santa Coloma fins al 1962.

Rosa Maria Gil Tort és doctora en Història Contemporània.

Per saber-ne més

MIRET SOLÉ, M. Teresa. *Una aportació a la lectura pública del segle XX. Les biblioteques de "La Caixa" (1923-1993)*. Barcelona : Diputació de Barcelona ; Lleida : Pagès, 2010.

PUIGVERT, Joaquim M. i FIGUERAS, Narcís (Ed.) *La Mancomunitat de Catalunya a les Terres de Girona*. Girona. Diputació - La Caixa, 2016.